

מאמר כב

הלל ליל פסח

א) בסדר קריאת ההלל בליל הסדר חילקו חז"ל את ההלל לשני חלקים, מתחילה קוראים ב' פרקים הראשונים 'הללו עבדי ה'' ו'בצאת ישראל ממצרים', ולאחר הסעודה חוזרים לגמור את חציו השני מ'לא לנו' עד הסוף. ומצאנו ביאור הענין בדברי הגר"א בפירוש ההגדה ד"ה שפוך חמתך:

והטעם שטפסיק את ההלל שחצי הראשון קאי על גאולת מצרים וחצי השני קאי על גלותנו וגאולתנו לעתיד.

וכבר כתב כן הלבוש סי' ת"פ, ביתר ביאור:

טעם חלוקת הלל מפני דחצי הלל דקודם הסעודה מדבר הכל ביצי"מ ושייך לכל ההגדה שקודם הסעודה דאיירי כולה ביצי"מ, אבל חצי הלל האחרון וגם רוב סיפורי ההגדה שאחר הסעודה מדברים בשאר הגאולות ובגאולה העתידה לכך קבעוה יחד אחר הסעודה.

ב) והנה בחלק הראשון של ההלל שאומרים על גאולת מצרים, נחלקו ב"ש וב"ה בפסחים קטז, ב:

עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים עד 'אם הבנים שמחה', ובית הלל אומרים עד 'חלמיש למעינו מים'.

ומבואר, דלדעת ב"ש אומר רק הפרק הראשון 'הללו עבדי ה'', ולדעת ב"ה אומר גם פרק 'בצאת ישראל ממצרים' כנהוג. ולא נתבאר בגמ' טעם פלוגתתם. וכפשוטו טעמם של ב"ה, משום דגם הפרק של 'בצאת ישראל' שייך לגאולת מצרים, אמנם לא נתבאר טעמם של ב"ש דפליגי, ומצאנו ביאור פלוגתתם בירושלמי שם:

אמרו להן בית שמאי וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ, אמרו להן בית הלל אילו ממתין עד קרות הגבר אדיין לא הגיעו לחצי גאולה* היאך

* מה שאמרו ב"ה שעדיין לא הגיעו לחצי גאולה, פירושו דמקצת גאולה היתה כבר קודם חצי היום, וזה עפ"י מה שהבאנו לעיל מאמר יג את דברי הגמ' בברכות ט, א: "אמר רבי אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר 'הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה' וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנאמר 'ממחרת הפסח יצאו בני

מזכירין גאולה ואדיין לא נגאלו והלא לא יצאו אלא בחצי היום שנאמר 'ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל' וגו', אלא מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק (גמור).

ועיי"ש בקרבן העדה שביאר קושיית הירושלמי 'וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ':

וכי יצאו ישראל ממצרים קודם חצות דנימא גם 'בצאת ישראל ממצרים' קודם אכילה, אלא אומר עד 'בצאת' ואוכל הפסח עד חצות ואח"כ אומר 'בצאת ישראל'.

ומבואר לפי דרכו בדברי הירושלמי, דטעמא דב"ש הוא משום שאין לומר 'בצאת ישראל ממצרים' קודם חצות כיון שעדיין לא יצאו ממצרים עד אחר חצות, ולא עוד אלא דגם ב"ה מודים לעיקר דברי ב"ש, ומעיקר הדין אינו ראוי לאומרו קודם חצות כטעמייהו דב"ש, אלא דא"כ גם לאחר חצות אינו ראוי לאומרו כי עדיין לא יצאו עד למחר בחצי היום, ומה שאמרו ב"ה לאומרו קודם חצות, הוא רק משום שהתחיל במצוה ולכן אומרים לו גמור.

ישראל ביד רמה... תניא נמי הכי 'הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה' וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנאמר 'ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה', אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב. ופירש"י שם: "מערב נגאלו – נתנו להם רשות לצאת". והיינו דבחצות הלילה בשעת מכת בכורות נתן להם פרעה רשות לצאת. ונתבארו הדברים במאמר טו עפ"י דברי הגר"ח, דביצ"מ היו ב' עניני גאולה: גאולה ופדיון, כמו שאומרים בתפילה 'ממצרים גאלתנו ומבית עבדים פדיתנו', גאולה היינו שנגאלו מעצם היותם עבדים בעבודת פרך, ופדיון היינו שנפדו ממה שהיו עבדים בעצם והיה עליהם שם עבד, שהיו במהותם 'עבדי פרעה'. ואלו הם שני השלבים של הגאולה, גאולת לילה וגאולת יום, דבלילה היתה חציה הראשון של הגאולה שנפדו מהשם עבדי פרעה, וכמבואר בדברי חז"ל בירושלמי ובמדרש שוח"ט 'התחיל פרעה צוח לשעבר הייתם עבדי אבל עכשיו הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם', והיינו שבחצות הלילה חל בהם השחרור מהשם עבדי פרעה, והוסיפו בירושלמי שאמר להם לשעבר הייתם עבדי אבל עכשיו הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם, וביום נשלמה הגאולה שיצאו ממצרים בפועל. וזהו מה שאמרו בברכות שהתחילה להם גאולה מבערב, שהפדיון מהשם עבד היה בערב, וזהו מה שאמרו ב"ה בירושלמי 'אילו ממתין עד קרות הגבר עדיין לא הגיעו לחצי גאולה', דמקצת גאולה כבר נעשית בחצות הלילה שנשתחררו.

* בפירושו של הקרבן העדה בירושלמי מפורש כדרכו של הגר"א במע"ר, דחציו השני של ההלל נאמר אחר חצות, שהרי פירש שראוי לומר 'בצאת ישראל' עם חציו השני של ההלל כדי לאומרו לאחר חצות, דעדיין לא נגאלו קודם חצות.

ודברי הירושלמי צ"ב, מהו ענינה של טענת ב"ש 'וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ', ומה ענו להם ב"ה 'היאך מזכירין גאולה ועדיין לא נגאלו'. גם צ"ב, מהו הענין שאינו ראוי לומר הלל בזה"ז קודם חצות על מה שאירע אז בימיהם אחר חצות וביום, אטו משום שלא נגאלו עדיין קודם חצות א"א לומר הלל על דברים אלו קודם חצות.

עו"ד צ"ב בדברי הירושלמי, מה הוא הענין שמצות סיפור יצי"מ היא רק קודם חצות, והרי גם כלפי סיפור יצי"מ אפשר להקשות בדרך זו, דעדיין לא יצאו ממצרים קודם חצות, וכמו שהקשו ב"ש וב"ה לגבי הלל*, ולמה הקשו כן רק על אמירת ההלל של 'בצאת ישראל ממצרים'.

ג) ונראה בביאור הדברים, עפ"י דברי הגרי"ז שהבאנו לעיל מאמר יט, דענין ההלל שבליל פסח, מיוסד על ענין זה שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שהלל בליל פסח הוא תורת שירה, וכמבואר בדברי רב

---

* ובאמת דאפשר לחלק בין הלל להודאה, ולומר דלא הקשו ב"ש וב"ה אלא על ההלל של ליל פסח שהוא בתורת 'שירה', ונאמרה על הגאולה מן הצרה שנגאלים אנו עכשיו בליל פסח כמש"א 'כאילו הוא יצא ממצרים' וכדברי הגרי"ז שהבאנו באות ג', וע"ז הקשו ב"ש וב"ה דאין לומר שירה קודם הזמן של יצי"מ ממש שהרי אומר שירה על עצם הגאולה שנעשה עכשיו, כמש"א 'כאילו הוא יצא ממצרים', אבל הסיפור שהוא הודאה על יצי"מ אינה צריכה להיות בדוקא בשעה שהיתה הגאולה ממש, ושפיר אפשר לומר שאנו מודים קודם חצות גם על הגאולה שלאחר חצות, ולא קשה קושיית ב"ש וב"ה 'וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ'.

ויש מקור לזה בדברי רש"י בביאור הפסוק בשופטים ו, יג 'ויאמר אליו גדעון כי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ה' ויתננו בכף מדין' "אשר ספרו לנו אבותינו – פסח היה. אמר לו: אמש הקרני אבא את ההלל, ושמעתיו שהיה אומר 'בצאת ישראל ממצרים'. ועתה נטשנו – אם צדיקים היו אבותינו, יעשה לנו בזכותם, ואם רשעים היו, כשם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו, ואיה כל נפלאותיו". ודברי רש"י צ"ב, למה התייחס רש"י לענין זה שהקרהו אביו את ההלל באמירת 'בצאת ישראל ממצרים', והרי כל ענינו של ליל הסדר הוא בסיפור יצי"מ, ולמה לא פירש"י דנפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו היה בסיפור יצי"מ. ולפי דרך זו הוא מיושב היטב, שבא גדעון לומר, דאין ענינה של יצי"מ רק סיפור על מה שהיה בדור מצרים ועכשיו אינו קיים יותר, אלא יצי"מ הוא ענין הקיים ומתחדש בכל דור ודור, ולכן הביא רש"י דווקא את אמירת ההלל בליל יצי"מ, דהלל שהוא בתורת שירה, אין שייך לאומרו אלא על גאולה הקיימת עכשיו, אבל הסיפור שהוא הודאה על יצי"מ אינו צריך להיות בבחינה זו של 'כאילו הוא יצא ממצרים', ואין בזה ביטוי לענין זה שהגאולה של יצי"מ קיימת גם עכשיו.

אמנם דרך זו אינה מתיישבת עם מה שנתבאר לעיל מאמר יט, דגם ענין הסיפור שהוא ההודאה על יצי"מ, מיוסד על ענין זה של כאילו הוא יצא ממצרים.

האי גאון שהביא הר"ן בפרק ערבי פסחים, ואין שיך לומר שירה אלא על ישועה שאירעה לנו עצמנו ולא על מה שאירע לאבותינו, ולכן רק מפני שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, הוא יכול לומר הלל של שירה על גאולת מצרים, וזהו הביאור בלשון המשנה בפרק ערבי פסחים 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים... לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל... ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה הללויה הללו עבדי ה', דרך כיון שיראה עצמו 'כאילו הוא יצא ממצרים', נחשב עכשיו כשעת הגאולה עצמה, ו'לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל' הודאה והלל של שירה.

ולפי"ז מבואר היטב מה שאמרו ב"ש 'וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ', ומה שאמרו ב"ה 'היאך מזכירין גאולה ועדיין לא נגאלו', דמאחר שאמירת ההלל מיוסדת על הענין של כ'אלו הוא יצא ממצרים', עכשיו ממש, א"א לאומרו קודם חצות, כי לא יצאו אז קודם חצות, ועדיין אינו יכול לראות את עצמו כאילו הוא יוצא עכשיו ממצרים, ולומר הלל של שירה על נס שנעשה לו, וזהו מה שאמרו ב"ש 'וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ', והיינו דאיך אפשר לומר 'בצאת ישראל ממצרים' ועדיין לא נגאלו.

אמנם עדיין צ"ב, אמאי נחא לכו"ע לומר פרק 'הללו עבדי ה' קודם חצות, הלא גם זה נאמר על גאולת מצרים, ואמאי לא קשיא להו גם על זה דעדיין לא נגאלו עד למחרתו בעצם היום הזה, מאי שנא פרק 'הללו עבדי ה' מפרק 'בצאת ישראל ממצרים', הלא שניהם מדברים על גאולת מצרים.

ד) ולבאר הענין נקדים תמצית הדברים של מה שנתבאר לעיל מאמר טו, שביצי"מ היו ב' עניינים, הענין הראשון הוא הפדיון, שענינו בגאולת הנפש, שנפדו ממה שהיו במהותם עבדי פרעה ונעשו עבדי ה', וזהו ענין הפדיון של יצי"מ, שהיו במהותם עבדי פרעה בבחינת גוי בקרב גוי, ונפדו מעבדות פרעה להיות לעבדי ה' ולהיות לחלקו ונחלתו, וענין זה היה כליל ט"ו, דבמכת בכורות קיבלו ישראל מעלת בני חורין, שהיא מעלה במהות הרוחנית של האומה הישראלית הקיימת לכל הדורות, והענין השני הוא הגאולה, שהיא היציאה בפועל משעבוד מצרים.

ונתבאר עוד במאמר יט, דזהו הענין שנתייחד חיוב ההגדה וההלל לליל פסח, כיון שעניינה של ההגדה וההלל, הוא להודות ולשבח בעבור מה שעשה לי ה' בצאתי ממצרים, שהוא הענין של 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', שעליה מיוסד חיוב ההודאה, ונתבאר בדברי בעל

נחיה"מ, דהענין שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, מיוסד על גאולת הנפש שזכו לה ישראל ביצי"מ, וכיון שגאולת הנפש זכו לה ישראל בליל ט"ו, לכן גם ההודאה וההלל על מה שיצאו לחרות עולם מיוחדת לליל ט"ו.

ונתבאר עוד לעיל במאמר טו, דמבואר בדברי הגריא"ח בשיח יצחק בדרוש לפר' בשלח, דגם תוכן הענין של שיעבוד הנפש שהיו עובדי ע"ז במצרים, הוא מכח מה שהיו במצרים בבחינת 'גוי בקרב גוי' כעובר במעי אמו, והגאולה מהע"ז של מצרים היתה ע"י ששמט אותם הקב"ה מקרב מצרים כעובר ממעי אמו, ועי"ז יצאו מטומאת הע"ז של מצרים ונעשו עבדי ה'.

ה) ונבוא לבאר את הסדר של הגאולה הרוחנית משעבוד הנפש של ע"ז דמצרים, והפדיון שנפדו ממה שהיו במהותם עבדי פרעה ונעשו עבדי ה', ונקדים ממשנתו של הרמח"ל בענין זה. וז"ל במאמר החכמה ענין סדר ליל פסח:

הנה ביצי"מ נבררו ישראל ונבדלו מכל העמים* להיות מתעלים במדריגתם ממדריגת האנושיות החומרית ולהיות ראויים להתעטר בעטרות הקדושה. ודבריו אלו מיוסדים על דבריו בדרך ה' ח"ב פ"ד, שהובאו לעיל מאמר א:

אדם הראשון קודם חטאו היה במצב עליון מאד ממה שהוא האדם עתה... והנה בחטאו ירד מאד ממדריגתו, ונכלל מן החשך והעכירות שיעור גדול, וכלל המין האנושי ירד ממדריגתו ועמד במדרגה שפלה מאד, בלתי ראויה למעלה הרמה הנצחית שהתעתד לה בראשונה, ולא נשאר מזומן ומוכן אלא למדריגה פחותה ממה פחיתות רב, ובבחינה זאת הוליד תולדות בעולם, כלם במדרגה השפלה הזאת שזכרנו... ולא נדחה אדה"ר לגמרי שלא יוכל לשוב אל המדריגה העליונה, אבל נמצא בפועל במדריגה השפלה ובבחינה כחניות אל המדריגה העליונה. והנה נתן האדון ב"ה לפני התולדות ההם שנמצאו באותו הזמן, את הבחירה, שיתחזקו וישתדלו להתעלות מן המדריגה השפלה ולשים עצמם במדריגה העליונה... ואמנם נמצאו כלם לפי המשפט העליון, ראויים לישראל במדריגת האנושית השפלה שהגיעו לה אדה"ר ותולדותיו מפני החטא, ולא גבוהים מזה כלל, ואברהם לבדו נבחר במעשיו ונתעלה, ונקבע

* וזה מתאים עם לשון הרמב"ם שהבאנו לעיל מאמר יב: 'שקרבו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבו ליחודו'.

להיות אילן מעולה ויקר, כפי מציאות האנושיות במדרגתו העליונה, וניתן לו להוציא ענפיו כפי חקו, ואז נתחלק העולם לע' אומות, כל אחד מהם במדרגה ידועה, אבל כלם בבחינה האנושיות בשפלותו, וישראל בבחינת האנושיות בעליו.

ומבואר, שבחטאו ירד אדה"ר ממדרגתו הרמה והנצחית למדרגה שפלה וחומרית. וזהו מה שביאר הרמח"ל במאמר החכמה, שענינה של יצי"מ הוא שנבררו ונבדלו ישראל מכל העמים, להתעלות ממדרגת האנושיות החומרית ולהיות ראויים להתעטר בעטרות הקדושה, שכבר נתבאר לעיל מאמר א, שגלות מצרים זיככה את ישראל מהמדרגה החומרית השפילה, ולכן בגאולת מצרים התרוממו ונתעלו ישראל מהמדרגה האנושיות השפלה והחומרית, למדרגה עליונה ולהתעטר בעטרות הקדושה.

ומצאנו ענין זה ג"כ בדבריו בח"ד פ"ד:

הנה יצי"מ היה תיקון גדול שנתקנו בו ישראל ונשאר הדבר לנצח, והיינו כי מאחר חטאו של אדם הראשון נשאר האנושיות כלו מקולקל כמ"ש בח"א, והיה הרע מתגבר בכלו, עד שלא היה נמצא מקום לטוב שיתחזק כלל, ואע"פ שנברר אברהם אבינו ע"ה להיות הוא וזרעו לה' נבדלים מכל האומות, הנה עדיין לא היה להם מקום שיוכלו להתחזק ולהתכונן בבחינת אומה שלימה ולזכות לעטרות הראויות להם, מפני הרע שהיה מחשיך עליהם, והזהמא הראשונה שלא יצאה מהם עדיין, ועל כן הוצרך שיגלו למצרים וישתעבדו שם, ובאותו השעבוד הגדול יצורפו כזהב בתוך הכור ויטהרו, והנה כשהגיע הזמן הראוי, חיזק האדון ב"ה את השפעתו והארתו על ישראל, וכפה את הרע לפנייהם והבדיל אותם ממו, ורימם אותם מן השפלות שהיו בו והעלם אליו, ונמצאו גאולים מן הרע גאולת עולם, ומשם והלאה הוקמו לאומה שלמה דבוקה בו יתברך ומתעטרת בו, והנה זה תיקון שנתקן לעולמים כמ"ש, וכל הטובות שהגיעו ושמגיעים לנו כלם תלויים בו.

ונראה שענין זה המבואר בדברי הרמח"ל, הוא היסוד לענינה של גאולת הנפש והפדיון שהיה ביצי"מ, שכל זמן שהיו במדרגה שפלה וחומרית היו משועבדים למצרים גם בבחינה הרוחנית, שהיו במציאות טפילה להם, ולכן היו שקועים בטומאת ע"ז, והגאולה הרוחנית לצאת מעבדות פרעה ולהיות לעבדי ה', היה בענין זה, שבגאולת מצרים התרוממו ונתעלו ישראל מהמדרגה האנושיות השפלה והחומרית, למדרגה רוחנית עליונה ולהתעטר בעטרות הקדושה.

ובהמשך דבריו במאמר החכמה שם, מבאר הרמח"ל את סדר המהלך של הגאולה שבה נבדלו ישראל מן העמים, ונתרוממו מהמדרגה האנושיות השפלה והחומרית, למדרגה רוחנית עליונה ולהתעטר בעטרות הקדושה, וז"ל:

ומה שעד אותו הזמן היה חשך החומריות מתגבר בגוף וגורם לאור התורה והקדושה שלא יאיר, הנה אחר שסבלו ישראל העינוי והשעבוד הגדול שסבלו נתפייסה מדת הדין ונשאר המקטרג בלי מענה וזמנו ליאור באור העליון... הנה צירוף הגלות כבר ביארנו שזה היה מה שטיהר את ישראל והוציא מהם הזוהמא כדי שיוכלו אחר כך לקבל אור הקדושה, וזה ענין המרור שהוא 'וימרו את חייהם', ואולם כשהגיע הזמן שיגאלו הוצרך שיגלה להם גילוי מאור קדושתו יתברך ובו יתדבקו נשמותיהם של ישראל וימשכו אחריו ויתעלו משפלותם ויתפרדו מן הטומאה שהיו שקועים בה, וזה נעשה על ידי קרבן הפסח ובו נאמר להם 'משכו וקחו לכם' שפירשו ז"ל משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה.

ומבואר בדבריו דהראשית וההתחלה של גאולת הנפש של ישראל מטומאת עבודת הכוכבים של מצרים היתה בעבודת הקרבן פסח, דכדי שיתעלו ישראל משפלותם ויתפרדו מן הטומאה הוצרכו לעבודת הקרבן פסח, וזהו מה שנצטוו 'משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה', ורק עי"ז היו ראויים ומוכנים לגילוי אור הקדושה של הקב"ה ונודמנו ליאור באור העליון.

וענין זה מבואר ג"כ בדבריו בתיקונים חדשים תיקון כא:

וישראל נפקו מגו ערלה בדם מילה, ובדם פסח שארו למיעל גו חולקא קדישא.

ו) ותוכן הענין בזה, מבואר בדברי המהר"ל בגבורות ה' פרק לה:

לכך נתן להם שתי מצות שיתעסקו בהם להיות נגאלים על ידי מצות אלקות ובשביל זה זכו ליציאה, ודוקא דם פסח ודם מילה, כי רצה הקב"ה לגאול ישראל מבין האומות ולקרבם אליו ולא היו ישראל ראויים אל זה כמו שאמרו רז"ל, לכך נתן להם שתי מצות אלו דם פסח ודם מילה, המילה היא הסרת הערלה... ואחר שהסיר פחיתות וגנות שלו אז יעבוד לו בודאי וזה דם פסח, שהפסח הוא עבודתו לו יתברך ואז ראויים להגאל, אבל שיהיה עובד עם פחיתות וגנות שעדיין בו אין זה עבודה... ובדם פסח שהיו עובדין בו אל השי"ת היו לחלק השי"ת וראוי שיהיו נגאלים עד שלא יהיו תחת רשות מצרים... ור"א אומר שצוה בפסח מצרים שיקחו בעשור לחדש מפני שהיו

שטופים בעבודה זרה לכך אמר 'משכו ידיכם מן העבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה' ע"כ, ביאור זה כי אי אפשר שיהיו ישראל לחלק ה' בפעם אחד אחר שהיו שטופים בע"ז, ולכך צוה עליהם שיקחו את פסח זה בעשרה לחדש, כי הלקיחה היא פרישה קצת מעבודה זרה לקרב אל הקב"ה, ואחר כך לזבוח אותו בי"ד והוא מורה על הפרישה מעבודה זרה לגמרי, כי כל ענין הפסח מורה על העבודה שהיא להשי"ת שהוא אחד.

ועוד הוסיף המהר"ל שם פרק ס:

ועוד יש לך לדעת כי הפסח הוא עצמו מה שישראל הם לה' כמו שנתבאר פעמים הרבה מאוד... וישראל הם של השי"ת במה שהם עבדים עובדים לפניו.

ומבואר בדבריו, שעיקר ענין גאולת הנפש מהיותם עובדי עבודה זרה להיות מיוחדים לחלקו של הקב"ה ולעבודתו, היה ע"י עבודת קרבן הפסח, שזה עיקר ענינו של קרבן הפסח – עבודתו של מקום, כלשון הפסוק שמות יב, כה-כז: "והיה כי תבאו אל הארץ... ושמרתם את העבודה הזאת, והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לה'". וע"י קרבן פסח נבדלו מטומאת מצרים להיות לחלקו של הקב"ה, כיון שישראל הם של השי"ת במה שהם עבדים עובדים לפניו, ונעשו עבדי ה' ע"י שהם עובדים לפניו בקרבן הפסח, ובזה נתייחדו לחלקו ולנחלתו להיות ראויים לצאת ולהגאל משעבוד מצרים, שהיא גאולת הגוף הבאה לאחר גאולת הנפש, ולכן מתוך שמשכו את ידיהם מן הע"ז, ונכנסו לעבודתו של מקום בקרבן פסח, נבדלו מן האומות 'להיות מתעלים במדריגתם ממדריגת האנושיות החומרית ולהיות ראויים להתעטר בעטרות הקדושה'.

עוד הוסיף הרמח"ל במאמר החכמה שם, שגם ענינה של המצה בפסח, שייך לגאולה הרוחנית, שהיא בחינת יצה"ט מסולק מיצה"ר וז"ל:

ואמנם עוד הוצרכו ישראל לשיהיה גופם מוכן ומזומן לאור הראוי, שיוזנו ז' ימים אלה בשנה מן המצה, שהיא מזון בבחינת יצר טוב לבד בלי יצר רע כלל.

ז) והנה בלשון הרמח"ל במאמר החכמה שם מבואר, שע"י עבודת הקרבן פסח גילה להם הקב"ה מאור קדושתו יתברך שבו יתדבקו נשמותיהם של ישראל וימשכו אחרי ויתעלו משפלותם ויתפרדו מן הטומאה שהיו שקועים בה. וצ"ב מה הוא ענין זה שגילה להם הקב"ה מאור קדושתו, שבו יתדבקו נשמותיהם להתעלות משפלותם ולהפרד מן הטומאה.

ונראה דענין זה שגילה להם הקב"ה מאור קדושתו שבו יתדבקו נשמותיהם להתעלות משפלותם ולהפרד מן הטומאה, הוא הענין המבואר בהגדש"פ: "ובמורא גדול - זו גילוי שכינה". דפירש שם הריטב"א, דהיינו שהיה גילוי שכינה בשעת הגאולה כליל פסח. וכן מבואר בתרגום יונתן שמות יב, יב: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה - ואתגלי בארעא דמצרים בשכינת יקרי בליליא הדין". ומבואר בדברי התרגום יונתן, דגילוי השכינה היה בחצות הלילה, שאז עבר הקב"ה בארץ מצרים. והנה בפשיטות ענינה של גילוי השכינה היה למכת בכורות, אמנם יעויין בספר עבודת הגרשוני על שיה"ש ה, טו, להג"ר גרשון זצ"ל בנו של החסיד מהר"א אחי הגר"א: מראהו כלבנון - פירוש, בעת שהוצאתנו ממצרים והיו שם גילוי שכינה, ובוה טהר אותנו ממ"ט שערי טומאה להיות לבנים וטהורים, וזהו 'מראהו כלבנון', ולפי"ז יובן מה שאמרו בהגדה ובמורא גדול זו גילוי שכינה.

ומבואר, דהענין של 'מורא גדול' - זהו גילוי שכינה, לא היה רק לצורך מכת בכורות, אלא היה לגאולת הנפש, לטהר אותנו ממ"ט שערי טומאה*.

ונראה דזהו הענין שכתב הרמח"ל שגילה להם הקב"ה מאור קדושתו להתדבק בו נשמותיהם של ישראל, דאור זה הוא גילוי השכינה שנגלה הקב"ה בחצות הלילה, וכמו שביאר העבודת הגרשוני, דבגילוי זה נטהרו ישראל מטומאתם להתדבק בשכינה.

ומצאנו ענין זה גם בדברי הלשם בספר הדעה ח"ב דרוש ה ענף ב ס"ד:

אך הגילוי דאור הקדושה הגדולה והנוראה הנה זה היה על ישראל עיקרו בליל א' של פסח, והוא ה'גילוי שכינה' שהיה אז בישראל... ולכך נגלה להם הקב"ה בכבודו ובעצמו להראותם כי רק הוא המושיעם בעת צרה, וכן הוא מטעם עוד כדי לקדש אותם אליו שיהיו מועתה לגוי קדוש.

ונמצא לפי"ז דסדר הגאולה של גאולת הנפש ביצי"מ, התחיל בקרבן פסח שבזה משכו ידיהם מן הע"ז, ונגמר ענין זה בחצות הלילה, שאז נגלה להם אור גילוי השכינה לטהר אותם מטומאתם ולהתדבק נשמותיהם בשכינה.

ונמצאנו למדים ממוצא הדברים, שהיו שני זמנים לשתי הגאולות - גאולת הנפש וגאולת הגוף, דתחילתה של הגאולה היתה בגאולת הנפש, לצאת מטומאת ע"ז ומהיותם עובדי ע"ז, וגאולה זו התחילה כליל פסח

* ולעיל מאמר טו נתבאר, דהגילוי שכינה שטיהר את ישראל מטומאת מצרים, הוא היה שורש הפסיחה שפסח הקב"ה על ישראל במצרים, שרק כמה שנטהרו והובדלו מטומאת מצרים, לא פגעה בהם מכת בכורות.

בעבודת הקרבן פסח, שע"י עבודת קרבן הפסח, שהיא עבודתו של מקום, נעשו ישראל לעבדי ה' להיות לחלקו ולנחלתו, ותחילתה של עבודה זו הוא במה שמשכו ידיכם מע"ז ולקחו צאן של מצוה, ונסתיימה גאולה זו בחצות הלילה, שהוא זמן הבינים שבין שני חצאי הלילה, וכמו שידוע משמיה דהגרי"ז דחצות לילה הוא בין שני חצאי הלילה*, ואז נסתיימה גאולת הנפש בגילוי של אור השכינה, ולאחר חצות התחילה גאולת הגוף, שתחילתה במה שצווח פרעה לאחר מכת בכורות 'לשעבר הייתם עבדי אבל עכשיו הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם', ונסתיימה גאולה זו כשיצאו בפועל 'בעצם היום הזה' ביד רמה.

ח) ולפי"ז נראה לבאר את המבואר בדברי הירושלמי שהבאנו בתחילת המאמר, דלכו"ע קוראים פרק 'הללו עבדי ה'" קודם חצות, ולא הקשו על זה ב"ש וב"ה, 'וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ היאך מזכירין גאולה ועדיין לא נגאלו', כיון דגאולת הנפש שזכינו להיות 'עבדי ה'" התחילה קודם חצות וסיומה היה בחצות הלילה, ולכן פרק זה של ההלל דקאי על גאולת הנפש מטומאת הע"ז של מצרים, שהרי אנו אומרים בו 'הללו עבדי ה'", עיקר זמנו הוא בחצי הלילה הראשון שקודם חצות, דאז הוא הזמן של עבודת קרבן הפסח והמצה, ואז ראוי לומר 'הללו עבדי ה'', ולכן ע"ז לא הקשו ב"ש וב"ה מידי.

והענין מבואר היטב על פי דרכנו, דיסוד טענתם שעדיין לא יצאו ממצרים, הוא עפ"י המבואר בדברי הגרי"ז, דענינו של ההלל בליל פסח הוא מדין 'שירה', וענינה של אמירת השירה הוא משום שנחשב עכשיו בלילה הזה לשעת ההצלה ממש, וכמו שאנו אומרים 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים... לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל... ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה, הללויה הללו עבדי ה'', ולכן רק כלפי מה שאמרו ב"ה לומר 'בצאת ישראל ממצרים', הקשו ב"ש לב"ה דאיך אפשר לו קודם חצות לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים ולומר 'בצאת ישראל ממצרים', מאחר שלא התחילה גאולה זו עד לאחר חצות ונסתיימה ביום שלמחרת, דההלל של 'בצאת ישראל ממצרים' קאי על גאולת הגוף

* עיין בדברי הגרי"א ח בפירוש יד מצרים להגדש"פ ד"ה מכת בכורות, ומקורו בשיח יצחק דרוש לשבת הגדול - תרע"ב: "והיה גם כאן ענין נסיי שצמצם רגע חצות לילה, שעפ"י טבע א"א לצמצם שהרי כל רגע מתחלק לכמה בחינות, ואין הפרש ידוע כלל בין חצות הראשון לחצות השני, או שהוא סוף חצות הראשון או תחילת חצות השני, והוא יתברך צמצם שיהיה למעלה מן הזמן".

שלא התחילה עד לאחר חצות, אבל כלפי ההלל של 'הללו עבדי ה' שקאי על גאולת הנפש, לא קשה כלל דעדיין לא יצאו ממצרים, דאדרבה חצי הלילה שקודם חצות הוא הזמן הראוי לומר כן, כי אז היתה שעת גאולת הנפש מהיותם עובדי ע"ז להיות עבדי ה', וזוכים לזה מתוך עבודת הלילה שקודם חצות באכילת הפסח והמצה, שעל ידה יצאו מגלות הנפש ומשכו ידם מן הע"ז ונגאלו להיות עבדי ה', ואז ודאי שייך לומר את חלק ההלל של 'הללו עבדי ה', שקודם חצות הוא הזמן של היציאה מהשיעבוד הרוחני של עבדות פרעה, להיות לעבדי ה'.

ומיושב היטב לפי"ז כל דברי הירושלמי, דכו"ע מודי דאין ראוי לומר פרק 'בצאת ישראל ממצרים' קודם חצות, דרק פרק 'הללו עבדי ה' שהוא הלל על גאולת הנפש שייך קודם חצות, אבל 'בצאת ישראל ממצרים' לא קאי על גאולת הנפש אלא על גאולת הגוף שהיתה לאחר חצות, ולכך הקשו ב"ש שפיר 'וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יצי"מ', דהיינו שהיציאה בפועל שהוא גאולת הגוף לא היתה קודם חצות, אלא התחילה אחר חצות ונגמרה למחרת 'בעצם היום הזה' בזמן שיצאו ביד רמה.

ונראה דבזה גם ב"ה מודים לעיקר טענתם של ב"ש, אלא דסברי דא"כ גם אחר חצות אינו הזמן הראוי לומר 'בצאת ישראל ממצרים' אפילו אם ימתין עד קרות הגבר, משום שגם אחר חצות לא הגיעו עדיין ל'חצי הגאולה' עד עצם היום, והיאך מזכירין גאולת הגוף כלילה כלל ועדיין לא נגאלו, אלא 'מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק', והיינו דאע"פ שבאמת אינו ראוי עכשיו לומר 'בצאת ישראל ממצרים' בבחינת כאילו הוא יצא ממצרים עכשיו, מ"מ אומרו עם שאר הסיפור וההלל ד'הללו עבדי ה', דכיון שכבר התחיל בסיפור והלל על שורש היציאה שהיא היציאה מגלות הנפש להיות לעבדי ה', אומרים לו 'מרק' שיגמור לספר ולהלל על כל הגאולה, דשורשה של גאולת הגוף והיציאה בפועל, היתה מתוך גאולת הנפש שזכו לה בהקרבת הקרבן פסח שנעשו עבדי ה', וכלשון הרמח"ל ד'כשהגיע הזמן שיגאלו הוצרך שיגלה להם גילוי מאור קדושתו יתברך ובו יתדבקו נשמותיהם של ישראל וימשכו אחריו ויתעלו משפלותם ויתפרדו מן הטומאה שהיו שקועים בה', דהיינו שמתוך הארה זו נעשו מוכנים ליציאה ממצרים.

אמנם ענין זה לא שייך אלא לפרק 'בצאת ישראל ממצרים' שהוא מענין גאולת הגוף שנמשך מתוך גאולת הנפש, וממילא כשהתחיל לומר הלל על גאולת הנפש קודם חצות אומרים לו 'מרק' ויאמר גם פרק ההלל ששייך

לענין גאולת הגוף, אבל שאר פרקי ההלל מ'לא לנו' עד סופו דקאי על הגאולה העתידה יאמר אח"כ, דעל חלק זה של ההלל לא שיך לומר 'כיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק' דענין אחר הוא.

ט) ולפי"ז נראה לבאר מה שהקשינו בתוכן הענין שמצות סיפור יצי"מ היא רק קודם חצות, והרי עדיין לא יצאו ממצרים קודם חצות, וכמו שהקשו ב"ש וב"ה לגבי הלל. ולפי דרכנו הוא מבואר היטב, דכבר נתבאר לעיל מאמר טו, על פי דרכו של בעל הנתיה"מ, דהענין שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, נאמר על גאולת הנפש, שנגאלנו מטומאת הע"ז של מצרים ונכנסנו להיות עבדי ה', ונתבאר עוד, דתוכן ענינו של סיפור יצי"מ, שהוא להודות ולהכיר טובה על יצי"מ, מיוסד ג"כ על ענין זה של כאילו הוא יצא ממצרים, שהרי אנו מסיימים ההגדה 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים... לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל', ולפי"ז גם ענינה של ההודאה של הסיפור יצי"מ נאמר על טובת גאולת הנפש שעליה נאמר 'כאילו הוא יצא ממצרים', והיא עיקר ההודאה כי היא השורש וההתחלה ליצי"מ, ואף שגם גאולת הגוף נכללת בסיפור יצי"מ, שורש ההודאה הוא בגאולת הנפש שהיא שורש גאולת מצרים.

וכיון שזמנה של הגאולה הזאת הוא קודם חצות, שהיא משעת הקרבת הקרבן פסח עד ההארה של גילוי שכינה בחצות הלילה, לכן אז הוא הזמן הראוי להלל על מה שאנחנו עבדי ה' ונגאלנו גאולת הנפש, וכמו כן זהו הזמן והעת הראוי לספר שבחו של הקב"ה ולהודות לו ית' שגאלנו גאולת הנפש והבדילנו מטומאת הע"ז של מצרים, וגילה לנו מאור קדושתו ית' להתדבק בו ולהתעלות מן השפלות והטומאה שהיינו שקועים בה, ועיקרה של ההודאה שבסיפור יצי"מ היא ההודאה על גאולת הנפש, שמתוכה זכינו להיות ראויים להיגאל גאולת הגוף, שמתוך גאולת הנפש שהיתה קודם חצות בעבודת קרבן הפסח, זכינו לצאת ממצרים ולהגאל גאולת הגוף, והרי מסיימים את סיפור יצי"מ בברכת הגאולה 'אשר גאלנו וגאל את אבותינו' דקאי על גאולת הנפש, ולכן לא הקשו ב"ש לב"ה שעדיין לא יצאו ממצרים, רק כלפי אמירת ההלל של 'בצאת ישראל ממצרים' שענינו הוא בגאולת הגוף של יצי"מ.

מאמר כג

חצי ההלל הראשון על גאולת מצרים והחצי השני על הגאולה העתידה

הפסוקים

והטעם שטפסיק את ההלל, שחצי הראשון קאי על גאולת מצרים וחצי השני קאי על גלותנו וגאולתנו לעתיד.

(הגר"א בפירוש ההגדה ד"ה שפוך חמתך, הוב"ד במאמר הקודם)

א) והבאנו במאמר הקודם דכן מבואר ג"כ בלבוש סימן ת"פ:

טעם חלוקת הלל, מפני דחצי הלל דקודם הסעודה מדבר הכל ביצי"מ ושייך לכל ההגדה שקודם הסעודה דאיירי כולה ביצי"מ, אבל חצי הלל האחרון וגם רוב סיפורי ההגדה שאחר הסעודה מדברים בשאר הגאולות ובגאולה העתידה לכך קבעוה יחד אחר הסעודה.

ודבריהם מיוסדים על דברי הגמ' בפסחים ק"ח, א:

וכי מאחר דאיכא הלל הגדול אנן מאי טעמא אמרינן האי, משום שיש בו חמישה דברים הללו יצי"מ וקרי"ם ומתן תורה ותחית המתים וחבלו של משיח, יצי"מ דכתיב 'בצאת ישראל ממצרים', וקרי"ם דכתיב 'הים ראה וינס', מתן תורה דכתיב 'ההרים רקדו כאילים', תחיית המתים דכתיב 'אתהלך לפני ה'', חבלו של משיח דכתיב 'לא לנו ה' לא לנו', ואמר רבי יוחנן 'לא לנו ה' לא לנו' זו שעבוד מלכיות, איכא דאמרי אמר רבי יוחנן 'לא לנו ה' לא לנו' זו מלחמת גוג ומגוג.

ומבואר, דהפרקים האחרונים שבהלל מדברים על הגלות והגאולה העתידה.

ולפי דרכם של הלבוש והגר"א מבואר, שחלוקים הם בעצם שני חלקי ההלל שאומרים בליל הסדר, דהחלק הראשון הוא הלל שבא על גאולת מצרים, והחלק השני הוא הלל על הגאולה העתידה.

ונראה דזהו היסוד למה שמצאנו בשיטת הגר"א במעשה רב (סי' קצ"א), דבקריאת החלק השני של הלל אין להקפיד אם הוא אחר חצות*. וזה משום שמה שצריך לקיים קודם חצות הם רק המצוות ששייכות לגאולת מצרים, שהם סיפור יצי"מ, החלק הראשון של הלל, ואכילת מצה מרור ואפיקומן, אבל החלק השני של הלל שאינו מעניין גאולת מצרים אלא מעניין הגאולה העתידה אין להקפיד מלאומרה אחר חצות.

אולם הדברים צ"ב, מהו הענין שקבעו את החלק השני של הסדר על הגאולה העתידה, והרי ענינו של ליל הסדר בא על גלות וגאולת מצרים, ובמה שייכא ענינה של הגאולה העתידה לליל הסדר.

ב) ונראה לבאר הדברים, דכבר נתבאר במאמר הקודם בדרכם של הלבוש והגר"א, שסדר ליל פסח מתחלק לב' חלקים, דהחלק הראשון של הסדר קאי על גאולת מצרים, ובו מספרים ביצי"מ ומסיימים החלק הראשון של הלל על יצי"מ – 'הללו עבדי ה'', 'בצאת ישראל ממצרים', שהוא הלל על גאולת מצרים, והחלק השני שהוא לאחר הסעודה שייך לגאולה העתידה, ולכן קוראים בו את החלק השני של הלל עם שאר הפיוטים שמדברים בענין הגלות והגאולה העתידה תחיית המתים ומלחמת גוג ומגוג. ונראה בביאור הענין שהחלק השני של הסדר שייך לגאולה העתידה, דהנה יעויין בסידור הגר"א – שיח יצחק, בביאור תפילת ערבית:

לחרות עולם – כבר כתבו הספרים כי גאולת מצרים היא שורש כל הגאולות והיא מפלשת ועוברת כל הגאולות שאחריה עד תכלית הגאולה האחרונה, אשר שם יתמו כל הרעות והצרות ואז תתקן כל הבריאה על תכלית השלימות.

ויסוד הדברים הביא החיד"א בספר דברים אחדים פכ"א מהזוה"ק.

ומצאנו מקור הדברים בדברי הסמ"ק מצוה א:

ובזה תלוי מה שאמרו חכמים, ששואלין לאדם לאחר מיתה בשעת דינו צפית לישועה, והיכן כתיב מצוה זו, אלא ש"מ בזה תלוי, שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים, דכתיב 'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים', וע"כ מאחר שהוא דיבור, הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני

* אמנם יעויין ברמ"א או"ח סי' תעז ס"ק א: "ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות". ועיי"ש בביאור הגר"א שכתב שהטעם הוא בשביל כוס רביעי. ומבואר, דגם לדרכו של הרמ"א, אין ענין בהלל לקרותו קודם חצות, אלא מצד כוס רביעי שיהיה קודם חצות.

הוצאתי אתכם, כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלוהיכם, ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם.

ומבואר בדבריו ענין זה, דגאולת מצרים היא השורש והיסוד לגאולה העתידה, ומשׁו״ה ציווי הציפיה והאמונה בגאולה העתידה, בא מתוך ציווי האמונה ביצי״מ, שכשם שמצוה להאמין ביצי״מ, שהיא תחלת גאולתן של ישראל, כך יש מצוה להאמין ולצפות לגאולה העתידה, שהיא הגמר והשלימות של גאולתן של ישראל.

וזה מבואר בגמ' ברכות יב, ב:

תניא אמר להם בן זומא לחכמים, וכי מזכירין יצי״מ לימות המשיח, והלא כבר נאמר 'הנה ימים באים נאום ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם', אמרו לו, לא שתעקר יצי״מ ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכויות עיקר ויצי״מ טפל לו.

ומבואר, דשורש הגאולה העתידה נמצא ביצי״מ, ולפיכך לע״ל תהיה הגאולה העתידה עיקר ויצי״מ בבחינה טפילה לה, כיון שכבר תגיע הגאולה לידי שלימותה*.

ועיין בתרגום יונתן שמות יב, מב:

ואמר ליל נטיר לפורקן הוא מן קדם ה' למפקא ית עמא בני ישראל מארעא דמצרים... וכן למיפרקהון מגלוותהון לדריהון.

ומצאנו הדברים בדברי הגריא״ח בפתיחה להגדה של פסח – יד מצרים:

ותראה היאך שורש הכל הוא ענין יצי״מ, שהיה ראשית תיקון האומה הנבחרת בכל מדרגות העליונות שירשו אז לזרעם אחריהם, ואפילו בזמן הגלות נשאר רשימו מכל אלו, והוא יתברך חופף עליהם בכל עת לשמרם ולהביאם אל השלימות הגדול באחרונה, ומזה הטעם נצטוונו לזכור יצי״מ בכל יום... ואפילו לע״ל לא תעקר יצי״מ ממקומה, ואמרו 'כל ימי חיך לרבות ימות המשיח', מאחר שכל המעלות שנקבל אז הכל בא מהתחלה זאת, ע״י יצי״מ שהוא השורש לכולם.

ג) ולפי״ז נראה לבאר הענין שהחצי השני של הסדר שייך לגאולה העתידה, ולכן מסיימים ההלל בליל פסח בענין הגאולה העתידה, כיון שלא נשלמה

* עיין למהר״ל בנצח ישראל בהקדמה ״כי מן המדרגה שבנו ישראל כשיצאו ממצרים וקנו עוד מדרגה יותר עליונה, ואם לא שהוציאנו ממצרים ולקח ישראל לו לעם לא זכו לאותה מעלה עליונה שיקנו לעתיד כי יצי״מ היא סיבה בעצם אל הגאולה העתידה״.

גאולת מצרים אלא בגאולה העתידה, ולכן ההלל של החצי הראשון שייך ליצי"מ, שהוא ההלל על גאולת הנפש של ישראל שהיא שורש גאולתם של ישראל לחירות עולם, והחצי השני שהוא ההלל על היציאה מהעבדות לחרות שייך לגאולה העתידה, כיון שרק בגאולה העתידה תסתיים ותשתלם גאולתם של ישראל.

ויש לזה יסוד גדול בדברי בעל הטורים שמות שם:

ליל שמרים הוא לה'... שמרים לכל בני ישראל – שחלק הקב"ה ליל ט"ו לשנים, חציו ליצי"מ וחציו השני לגאולה לעתיד לבא*.

ומבואר, דמעיקר ענינו של ליל יצי"מ הוא, שחציו הראשון שייך ליצי"מ וחציו השני לגאולה העתידה, ולדכנו החצי הראשון שענינו גאולת מצרים מיוחד להודאה והלל על גאולת הנפש שהיא שורש גאולת מצרים וגאולתם של ישראל, שהיא 'לחרות עולם', והחצי השני שענינו גאולת הגוף מיוחד לגאולה העתידה שהיא גמר גאולתם של ישראל.

ד) ונראה להוסיף דברים בזה, בהקדם דברי הרמח"ל במאמר החכמה – ענין ליל הסדר:

אמנם ענין הד' כוסות הוא שהנה ידוע שמדריגות הס"א הם ד', וכולן שלטו מאחר חטאו של אדם וכלן היו מתנגדות אל הקדושה והטוב שלא ימצא בעולם, והיו ישראל סגורים בתוכן שלא היו יכולים לצאת כלל, עד שהאיר עליהם הקב"ה בכחו הגדול ושבר ד' הקליפות והוציא ישראל מתוכם וזה ענין ד' גאולות המוזכרים בפרשה, ואולם זה עשה בהאיר על ישראל ד' אותיות השם ב"ה, והנה ענין זה במצרים היתה התחלה לבד לשיצאו ישראל מהם, אך סוף הכל צריך שיהיה שישלטו ישראל עליהם ויכבשום לגמרי, וזה יהיה לעתיד לבא, אמנם הנה זה כמי שקוצב עץ אחד שמכה בו הכאה אחר הכאה עד שקוצב אותו לגמרי וכן עושים אנו בכל שנה ושנה מתעוררים בכח הא' שהאיר ובתיקון שנתקן אז ומתחזקים להמשיך הדבר לפנינו עד שיגמור, והנה בסוף הכל הד' קליפות עצמם תתהפכנה על האומות ותאבדנה אותן והם ד' כוסות של פורענות שלהן, ולישראל יהיו ד' כוסות של ישועה בהארת ד' אותיות השם ב"ה שזכרנו**.

* ועיין בספורנו שם "הוא הלילה הזה לה' שימורים לכל בניי לדורותם - כן הוא משמר ומצפה לגאולת ישראל העתידה".

** ועיין לתלמידו הרמ"ד וואלי בפרשת בא שכתב: וא"ת והלא כמה פסחים עברו ולא ראינו עדיין התקומה לישראל והמפלה לאומות העולם, דע כי בזמן הגלות הכל בהעלם

ומבואר בדבריו, דיצי"מ היא רק ההתחלה של היציאה מכוחות הרע ואינה נשלמת אלא בגאולה העתידה, אמנם בכל שנה ושנה מתוך מהלך העבודה של ליל הסדר מחזקים את סדר התיקון והיציאה השלימה מכוחות הרע לגאולה השלימה, ובכל ליל ט"ו בניסן מתחזקת עוד הארה המובילה את שלימות הגאולה העתידה לע"ל.

ולפי"ז מבואר היטב הענין שהחצי השני של ההלל שנאמר לאחר חצות, הוא כנגד הגאולה העתידה, כיון שמתוך עבודת ליל הסדר בחציו הראשון, בהגדה, בהלל, בפסח, במצה, במרור ובד' כוסות, נבנה נדבך נוסף והארה חדשה ליציאה השלימה של ישראל מכוחות הרע, להגיע לגאולה השלימה, ולכן לא נגמר ההלל בליל פסח בהלל של יצי"מ לבדו, אלא מסיימים אותו בהלל על הגאולה השלימה, שאנו זוכים בכל ליל הסדר להגיע לאיזו בחינה ממנה, ולהשלים את המהלך של יצי"מ, להגיע אל הגאולה השלימה בב"א.

שהדברים נעשים למעלה אבל אינם מתגלים למטה עד זמן הגאולה, כי בודאי בכל שנה ושנה דמאציל ית' מכין איזו תקומה ואיזה תיקון בחג המצות ויהיה לבסוף גם אל הגופים בזמן הגאולה שהכל יתגלה בבת אחת לכבוד ולתפארת לישראל".